

Uvodnik

Marko Pavliha

O zdravju,
n(a)ravnem
bogastvu, kulturi
in skladnem
civilizacijskem
razvoju

*Moder mož ima svoje bogastvo vedno s seboj.
Fedrus, Fabulae 4, 23, 1*

*Vase grêbi! V sebi imaš vir dobremu:
ta bo neprestano žuborel, če boš neprestano kopal.
Mark Avrelij VII, 59*

1.

Zadnje čase se pogosto zatekam k vrhovnemu pravnemu aktu in skoraj vsakič odkrijem nekaj “novega”, nekaj, kar se mi v preteklosti ni zdelo bogvedi kako pomembno, a danes doživljam drugače. Tako je recimo s 5. členom, ki v prvem odstavku jamči, da država na svojem ozemlju varuje človekove pravice in temeljne svoboščine, varuje in zagotavlja pravice

avtohtone italijanske in madžarske narodne skupnosti, skrbi za avtohtone slovenske narodne manjšine v sosednjih državah, za slovenske izseljence in zdomce ter pospešuje njihove stike z *domovino* (ta hrepeneča beseda se v *Ustavi Republike Slovenije* pojavi le enkrat – tule). V drugem odstavku je še navedeno, da lahko Slovenci brez slovenskega državljanstva pri nas uživajo posebne pravice in ugodnosti, katerih vrsto in obseg določa zakon, toda to presega namen tega pisanja. Še posebej zanimiv pa je zadnji stavek prvega odstavka, ki zavezuje državo, da:

Skrbi za ohranjanje naravnega bogastva in kulturne dediščine ter ustvarja možnosti za skladen civilizacijski in kulturni razvoj Slovenije.

Gre torej za nesporno dolžnost države, da poleg ostalega skrbi za vse (meta)fizične dobrine, ki so navedene v tej pomenljivi določbi, pri čemer ne bo škodovalo, da najprej ugotovimo, kdo ali kaj je *država* in kaj se skriva v glagolu ali povedku *skrbeti*.

Država mora kot subjekt mednarodnega prava izpolnjevati štiri pogoje: stalno prebivalstvo, definirano ozemlje, organizirano vlado in sposobnost vstopiti v odnose z drugimi državami. Država torej ni le zakonodajna, izvršilna in sodna oblast, ne tvorijo je zgolj predsednik republike, premier, ministri, upravni organi, državni zbor, državni svet, sodišča, tožilstva, odvetništvo, notariat, revizorji, občine in vsi ostali uradniki, marveč tudi vsi državljani in prebivalci. Če politik citira besede kultnega ameriškega predsednika, naj se ne sprašujemo, kaj naj država stori za nas, ampak kaj lahko posameznik naredi za državo, je to največkrat demagogija. Dejansko pa ta izjava sporoča, naj si pomagajmo sami in tudi Bog nam bo pomagal, vsakdo je interaktiven “poslanec celote”, kajti druga plat pravic in svobodščin so naše individualne in kolektivne dolžnosti.

V tem čudnem obdobju se zdi, da za aktivno civilno državljanstvo štejejo le odmevne uporniške akcije zoper politične veljake, domnevno podjarmljeno medicinsko stroko in ostale “zarotnike”, covid, cepiva, teste, maske, cepljene in kogar koli, ki ni naš ali vaš, odvisno od subjektivnega zornega kota. Slišimo, da med največje grehe spadajo pasivnost, molk in konformizem, pri čemer s(m)o očitno pozabili ali pa nis(m)o nikoli vedeli, da so bili konformisti prvotno pripadniki naprednih protestantov v Angliji, ki so leta 1562 sprejeli dogme episkopalne cerkve. Dandanes se figurativno in pejorativno za konformista označuje prilagodljivca, ki z vsem soglašja in osebno stališče mehanično podreja nekemu uradnemu ali avtoritativnemu mnenju. Žal se ne razlikuje med tistimi, ki to počnejo zaradi osebnih

koristi, in onimi, ki si želijo ljubega miru v osebni coni udobja ter vidijo več smisla v nenehnem samoizboljševanju in tihem stremljenju k dobroti.

Če si kdo žene k srcu, da ga zmerjajo s konformistom, naj ga potolažim, da evolucija ne sloni na mutacijah, kar še vedno zagovarja velik del materialistične znanosti pod vplivom kartezijanske paradigme, marveč na *adaptacijah*, ki na prvi pogled spominjajo na konformizem. Med podobne zablode spadajo trditve, da je zavest proizvod cerebralnih elektrokemičnih procesov, čeprav daleč presega možgane; da je bistvo vsega snov, četudi kvantna fizika dokazuje, da je to energija; da geni opredeljujejo in nadzirajo vsa živa bitja, čeprav epigenetika ugotavlja, da je ključni vplivnež okolje, ki deluje na naše celice prek zavesti, možganov, hormonov, živčnih prenašalcev in elektromagnetnega valovanja. Upirati se kar tako, da nečemu kljubuješ, ne da bi konkretno pomagal, utegne pripeljati še do hujših družbenih deformacij, zato verjamem, da so širše spremembe na bolje mogoče le z metamorfozo slehernika, za kar pa je potreben dokajšnji napor.

Poleg države si pojasnilo zasluži tudi navidezno vsakdanji pojem *skrb(eti)*, saj nas nenehno kaj skrbi ali skrbimo za nekoga ali za nekaj, skrbi nas tako silovito, da nas srbi, temno plat skrbi pa običajno predstavlja malomarnost. V pravi dobi skrb žlahtno vsebino, ki me je zamikala že pred desetletji med pisanjem magistrske naloge v klimi zorenja ustave nastajajoče samostojne države. Čez mnogo let sem pozitivni in proaktivni pravni naboj *skrbi* javno omenil med referendumsko kampanjo zoper škodljive spremembe in dopolnitve veljavnega zakona o vodah, vendar se nisem hotel izpostavljeni, ker sem že opravil svojo politično petletko in pozneje še prevečkrat stal v prvih borbenih vrstah zaradi raznovrstnih družbenopolitičnih nepravilnosti in krivic.

Zakaj torej gre? Med študijem nekdanjega republiškega vodnega zakona iz leta 1981 me je prešinilo, da nemara "skrb za okolje" pomeni več kot golo varstvo, ker je ta predpis med naloge vodnih skupnosti uvrstil "skrb za varstvo kakovosti voda in vodnih zalog", pa tudi na drugih mestih se je skliceval na skrb (uporabniki vode in delavci vodnogospodarskih organizacij, na primer, med drugim "skrbijo za varnost pred škodljivim delovanjem voda"). Že sama zakonska dikcija je torej skrb postavila nad varstvo, zato naj bi skrb za varstvo kakovosti voda obsegala zlasti ukrepe preventivne narave in tudi kurativne (saniranje, reševanje) in represivne narave (predpisovanje in sankcioniranje kaznivih dejanj in prekrškov). V duhu obligacijskega in upravnega prava sem *skrb(nost)* definiral kot vsesplošno dejavnost človeka, usmerjeno k določenim ciljem, ohranitvi in izboljšanju nekega stanja, ki se pozitivno vrednoti po določenih družbenih kriterijih.

Vsebinsko skrbi zagotavlja celota preventivnih, kurativnih in represivnih dejavnikov, pri čemer pravo okolja temelji zlasti na preventivi, ki mora imeti oporo v represiji, kajti pravne norme so po značaju represivne in po cilju preventivne. Sinteza vseh treh skupin dejavnikov pomeni novo kvaliteto, ki ni več zmes, marveč spojina, katere učinek naj bi se kazal tudi v izboljšanju kakovosti okolja.

Drznim si domnevati, da je moja teza navdahnila pisce ustave, ki so v 72. členu napredno opredelili pravico vsakogar do zdravega življenjskega okolja, za katerega mora skrbeti država. V ta namen poseben zakon določa pogoje in načine za opravljanje gospodarskih in drugih dejavnosti, ob katerih pogojih in v kakšnem obsegu je povzročitelj škode v življenjskem okolju dolžan poravnati škodo, ureja pa tudi varstvo živali pred mučenjem. Ne zadošča torej, da država – predvsem zakonodajna in izvršna veja – zgolj varuje okolje s preventivo, kurativo in represijo, marveč mora zanj tudi skrbeti, kar pomeni, da mora prav tako izboljševati njegovo kakovost. Hvalevredno je takšen koncept sprejela Evropska unija, ki je v temeljnih pogodbah izrecno zapisala, da si prizadeva za trajnostni razvoj Evrope in visoko raven varstva ter izboljšanje kakovosti okolja.

2.

Ker slovenska ustava izrecno zagotavlja tudi *pravico do zdravstvenega varstva* (za katerega bi morala skrbeti zlasti država, saj sta zdravje in mir največje človekovo bogastvo), čutim epidemično potrebo, da kot pravnik pritrdim tistim kolegicam in kolegom, ki menijo, da *ne obstaja pravica do necepljenja*, ne po slovenskem ne po evropskem ali mednarodnem pravu. Nočem podpihovati vakcinacijskih zdrah, a vendarle ne smemo prezreti dejstva, da obvezno cepljenje za nekatere bolezni že poznamo, ker je naloga države varovanje zdravja in življenja ljudi, upoštevati pa je treba še načeli sorazmernosti in solidarnosti. Korist, ki jo prinaša cepljenje proti smrtonosnemu virusu za zdravje posameznika in celotne populacije, presega škodo, ki nastane zaradi stranskih pojavov cepljenja, čeprav kruta realnost izpričuje, da nekatera cepiva ne povzročajo zgolj “stranskih pojavov”, temveč tudi smrt, kar je tragedija. Kljub temu je doseganje ustrezno visoke precepljenosti pozitivna dolžnost sleherne države, kajpak na prijazen in transparenten način, kajti niso vsi tako ozaveščeni in zaupljivi kot denimo papež Frančišek, ki se je brez pomislekov cepil, rekoč, da gre za etiko in dejanje ljubezni.

Ko gre za interes celotne skupnosti, začasno omejevanje nekaterih pravic ni le dovoljeno, temveč je ustavno in zakonsko zapovedano. Prisilno cepljenje v civilizirani družbi seveda ni možno, smelo pa bi biti obvezno, ker ni ustavnopravnih zadržkov niti ga ne prepoveduje Evropsko sodišče za človekove pravice. Toda politično stališče iste mednarodne organizacije, kateri pripada to sodišče, je drugačno, saj parlamentarna skupščina Sveta Evrope nasprotuje obveznemu cepljenju in diskriminaciji necepljenih oseb, kar zopet še povečuje neuskklajenost in zmedo. Kdo ima potemtakem prav?

Slovenska medicinska akademija nas svari, naj si ne dovolimo predolge učne ure neumnosti, ker je cepljenje edina učinkovita metoda za preprečevanje epidemije. Zategadelj je skrajno nerazumljivo, da so ukrepi vseskozi na udaru, čeravno je vrag že zdavnaj vzel šalo in skoraj nikomur več ni do smejanja. Lažna, napačna in nepopolna medijska sporočila so takisto nevarna kot virusi in morda še bolj, ker teoretiki zarote pod pretvezo boja zoper zarote ustvarjajo proticepilsko zaroto, kar jih malodane spreobrača v teroriste zmote. *Anticipilizem* je nova religija in prej ali slej si jo bo prilastila kakšna institucija, če se to že ni zgodilo. Je pa res, da se nekateri iskreno bojijo cepljenja zaradi morebitnih posledic, od krvnih strdkov do neplodnosti, kar bi morala vzeti v obzir vsaka oblast in jim omogočiti, da "normalno" živijo tudi brez takšnega posega v telo, na primer z rednim testiranjem. Dobra politika bi morala biti popolnoma pregledna in temeljiti na vzajemni komunikaciji in spoštovanju slehernika, pri čemer se vedno znova pojavlja starodavna dilema *quis custodiet ipsos custodes*, kdo bo varoval varuhe oziroma kdo bo nadzoroval tiste, katerih naloga je nadzorovati druge.

Agresivnost koronskih oporečnikov je skrb vzbujajoča, a tudi druga stran ni nežna in potrpežljiva – dobrodošli v svetu vodnih topov in solzilca. Vse več je zelotov, gorečnežev in zagrizencev, ki se mrzlično pulijo za "svojo resnico" in se bojujejo zoper "kolaborante". Kdo ve, ali bi bilo kaj drugače, če bi nam vladala neka drugačna politična opcija, recimo ultra leвица, skrajna desnica ali navidezna sredina, prave sredinske politike pri nas tako in tako ni, ker še nobena samooklicana sredinska stranka ni zmožla zgraditi vsaj zasilne brvi med levim in desnim nabrežjem, nad deročimi zgodovinskimi brzicami. Bojim se, da je odgovor negativen, kajti strah, stiska, negotovost, nihilizem, pesimizem, razočaranje, jeza, depresija in drugi (ne)humani demoni, ki jih bruha skrajno nepravilčen neokapitalistični *hrematizem*, se naglo bližajo prelomni točki, ko bomo bodisi začeli zniževati pritisk v družbenem loncu ali pa bo dokončno eksplodiral. Pri tem ne smemo metati v isti koš demokratičnih protestov in delovanja naščuvanih in/ali podkupljenih; prvi ravnajo skladno s predpisi, druge je

treba kazensko preganjati, oboje pa podžiga psihologija množice ali čredni nagon, ker najdejo začasni smisel v poistovetenju z neko skupino.

Ali gre za pristno zaskrbljenost, nekakšno vnovično (ne)kulturno jezo mladostno dobo, starostno godrnjavost, kljubovanje aktualni politični oblasti, zoperstavljanje iz *inata*, pozerske mimohode z mobilnimi telefoni in nabiranje všečkov ali strah pred iglami? Zakaj imajo v zahodnih državah z mnogo daljšo demokratično tradicijo praviloma manj pomislekov glede cepljenja kot v vzhodnoevropskih državah nekdanjega socialističnega in komunističnega bloka? Je nemara v nas več nezaupanja do vladajočega aparata? Zakaj se z epidemijo ne ukvarjajo predvsem epidemiologi in virologi?

Shakespeare bi današnjemu Hamletu na jezik položil drugačno opažanje od tistega znamenitega, da je nekaj gnilega v deželi Danski, ker znatno bolj smrdi v dolini Šentflorjanski. Tu je celo možno dobiti lažna cepilska potrdila za masten denar, kar je višek koruptivnosti in dvojne morale! *Biti ali ne biti* ni več usodno vprašanje, marveč *cepiti se ali ne*, namesto da bi nas kratica PCT prepričljivo nagovarjala, da *Postanemo Civilno Tolerantni* do sočloveka. Zaradi (ne)cepljenja smo se kot narod in človeštvo izmaličili v razcepljene cepetajoče cepce, ki še sebi več ne zaupamo, kaj šele zdravemu razumu.

Del odraščanja je goreča mladostniška želja, da kljubujemo staršem in nasploh deklariranim in vsiljenim avtoritetam. Če je punt množično udarniški, se zaradi revolucionarjev zgodi revolucija. Ko dozorimo in odrastemo, pa je za resnični duhovni napredek zelo priporočljivo, da se otresemo nenehnega nezadovoljstva, jeze, srda, gneva, nestrpnosti, maščevalnosti, agresije in sovražstva, ki so praviloma gonilna sila vsake revolucije.

Zato se marsikateri *enfant terrible* razvije v *evolucionarja*, ker mogoče prav v tej modrostni preobrazbi dosežemo več dobrega kot z revolucijo, namreč korenito spremenimo sebe in postopoma, z lastnim zgledom in ljubeznijo, tudi druge ljudi, brez burne ulice, razbijaških vstaj, pučev in podobnih prevratov. Sistem je mogoče preoblikovati, če se mu prilagodimo, ga proučimo, se povežemo z njegovimi deli in ga preusmerimo. Vse to je le še en razlog za medgeneracijsko in vsesplošno spoštovanje, sodelovanje in solidarnost. Družba potrebuje ene in druge in tretje in četrte, revolucionarje in evolucionarje, desne, leve, zgornje, spodnje, srednje, mlajše, starejše in tiste vmes, da vse lepo teče in se razvija, po možnosti na bolje, iz črnine v belino. Namesto preprirov potrebujemo enovit, skupen nastop, da se bomo končno izkopal iz te klavrne situacije.

Toliko za ogrevanje, ker imam občutek, da nam je že vroče. Čeprav je navada železna srajca, se v nadaljevanju ne bom skliceval na modrece, zakone, nacionalne programe, resolucije, deklaracije, politike, evropske pogodbe, uredbe in direktive, mednarodne konvencije in preostale pisne vire, ki jih glede naslovne tematike ne primanjkuje, kvečjemu obratno, pravnih obljub in zavez je dovolj, le njihova izvedba šepa. Raje bom poljudno razmišljal o človeku, o nas, ljudeh, kot usodnih gibalih države, ki bi bili zmožni poskrbeti za naravno bogastvo, kulturno dediščino in skladen civilizacijski ter kulturni razvoj. Porajajo se mi številna vprašanja o problemih, za katere (še) ne najdem pravih rešitev, toda če nas bo še več *zavestnikov*, neobremenjenih z egom, se bo naša civilizacija nekoč vendarle civilizirala na višjem nivoju – v nasprotnem primeru bo propadla.

3.

Država je torej po ustavi dolžna *skrbeti za ohranjanje naravnega bogastva*. Največje n(a)ravno bogastvo je človek, ki se (in ga) žal nerazumno in celo sadomazohistično troši in uničuje – ne le lastno zdravje, mir in svobodo, temveč tudi živali, rastline in še posebej gozdove, pitno vodo, zrak, prst, oceane, morja, reke, jezera, atmosfero, rudnine in preostale planetarne dragocenosti. Glavna ovira za ekološko obnašanje je individualna in kolektivna *EGOLOŠKA* sebičnost.

Če bog tiči v *BOGastvu*, naj bi bil imanenten človeku, ampak očitno ga krotoviči in onemogoča satan, ker je na Zemlji preveč peklenškega in premalo božjega.

Ključno je, da slehernik naprej poskrbi sam zase, toda ne egoistično in smrtno pregrešno z zavistjo, napuhom, pohlepom, pohoto, jezo, požrešnostjo in lenobo, temveč altruistično, z ljubeznijo, upanjem, razumnostjo, pravičnostjo, pogumom in zmernostjo, v imenu svetovnega etosa s poudarkom na človečnosti, zlatem pravilu, nenasilju, pravičnosti, resnicoljubnosti in partnerstvu med ženskami in moškimi. Vsakdo bi se moral zazreti vase in se nenehno moralno, etično in celostno človečansko izboljševati, kar je glavno poslanstvo predvsem staršev in vzgojno-izobraževalnih zavodov.

Toda pozor: spiritualnost je čudovita, če se ne zaljubimo v svojo poduhovljeno podobo, za kar zna poskrbeti duhovno zamaskirani ego. Tedaj nismo boljši, marveč še slabši, saj kot potencialni *evgenik* poosebljamo le tri črke iz *spiRITualnosti*.

Šele poduhovljeni človek bo lahko zares dojel, kako hudo in že nepovratno je ogrožen naš planet oziroma njegovi stanovalci, da nam grozi šesto izumrtje. Ker bo notranje in zunanje čist, zdravega duha v čilem telesu, bo vseskozi skrbel za naravo in je ne bo brezbrizno onesnaževal, temveč bo ločeval odpadke, jih recikliral, vozil hibridno ali električno vozilo, vrtnaril in prideloval hrano, četudi na hišnih balkonih ali strehah nebotičnikov, uporabljal zeleno energijo in nasploh živel trajnostno in ekološko.

Ko bodo razsvetljeni ljudje na ključnih političnih, gospodarskih, socialnih, izobraževalnih in drugih vodilnih položajih bolj zaželeni, bodo s svojim zgledom, vrlinami in veščinami z vrha piramide ugodno vplivali navzdol (oziroma vse bolj horizontalno, ker bo upadala hierarhija), kjer bo vse več somišljenikov, toda ne v strankarskih, religioznih in podobnih okovih, marveč povezanih s širšo zavestjo in kozmično inteligenco, ljubeznijo, sočutjem, modrostjo in resnico. Pristojni organi bodo bistveno bolj motivirali in subvencionirali ljudi ter podjetja, da gradijo vodne zbiralnike, vetrne in sončne elektrarne, čebelarijo, vrtnarijo in sami pridelujejo sočivje, sadje in zelišča, rasli bodo muzeji in šole na prostem, rokodelske in druge učne in doživljajske delavnice za otroke in odrasle, trajnostni razvoj ne bo več floskula, marveč način življenja. O tem je bilo že ogromno rečenega in napisanega, zato naj tale zapis služi zlasti kot ustavni opomnik.

4.

Država mora prav tako *skrbeti za kulturno dediščino*, kar ni mačji kašelj v naših krajih, kjer imamo poleg hlapčevsko-domačijskih in avstro-ogrsko-sredozemskih problemov tudi več zgodovin, zlasti polpreteklo in novejšo, ki nas krotovičita in maličita, višata nacionalni utrip in povzročata družbene infarkte.

Prvotno je latinski izraz *cultura* pomenil obdelovanje zemlje, gojenje, negovanje rastlin, poljedelstvo, rejo ali umetno odganjanje bakterij (in virusov?). V sodobnem kontekstu gre za gospodarski, znanstveni, нравni in vsestranski razvoj človeka v njegovi ustvarjalni dejavnosti ter iz nje izvirajoče pridobitve in vrednote, za celostnost teh materialnih in duhovnih pridobitev v kaki dobi na določeni razvojni stopnji človeštva, za omiko, prosveto, vzgojo, izobraževanje, čaščenje in spoštovanje. Kultura ni kult, izkazovanje časti z molitvami ali obredi ali pretirano čaščenje, temveč bi morala biti tako samoumevna kot voda ali hrana, brez katere sicer preživimo, čez čas pa usahnemo, bodisi telesno bodisi duhovno ali pa oboje.

V ožjem pomenu se kultura spogleduje z moralo in etiko, kar se odraža v vsakdanjih vrednotnih sodbah (napačno: *vrednostnih*, ker vrednote nimajo cene in bi morale biti brezplačne), da recimo določeno obnašanje opišemo kot nekulturno, v nasprotju s prevladujočimi vrednotami. Od tu je le še lučaj do spoznanja, da kultura ne more brez prava in *vice versa*.

Če kulturo povežemo z dediščino, ne dobimo leposlovne skovanke, marveč *kulturno dediščino*, ki označuje podedovane dobrine iz preteklosti, ki jih skupnost (največkrat politika) opredeli kot odsev in izraz svojih vrednot, identitet, verskih in drugih prepričanj, znanj in tradicij. Pod okriljem Organizacije Združenih narodov za izobraževanje, znanost in kulturo (UNESCO) je bila sprejeta Konvencija o varstvu svetovne in naravne dediščine, ki razvršča kulturno dediščino na spomenike, skupine stavb in krajino. Med prve na primer spadajo arhitekturna, kiparska in slikarska dela, predmeti arheološke narave, napisi, jame, votline in drugi pojavi, ki imajo izjemno univerzalno vrednost na podlagi zgodovinskih, umetniških ali znanstvenih vrednot.

Kulturna dobrina je širši pojem od kulturne dediščine, ker lahko vključuje sodobna umetniška dela in druge nematerialne dobrine, kot so sodobne slike in skulpture, ki jih je zaradi njihove vrednosti treba zaščititi. Celotna kultura pa je dragoceni vrelc, iz katerega se napaja narod, da duhovno odžejan zmore upravljati s svojo državo.

5.

Država naj bi tudi *skrbela za skladen civilizacijski in kulturni razvoj*, hkrati pa bi morali biti vsi državljani civilizatorji ali prosvetitelji. Civilizacija je ena izmed stopenj v zgodovinskem razvoju človeštva, povezana z delitvijo dela in razcvetom blagovne proizvodnje. Je visoka stopnja družbenega materialnega razvoja, omika, prosveta, kulturni in materialni dosežki posameznega naroda ali skupine narodov v določenem času in prostoru. Biti civilen pomeni biti državljanski, meščanski, vljuden, nevojaški, necerkven in neuniformiran. Nekje sem prebral, da kultura in umetnost sicer lahko nekaj malega naredita za tvorjenje države, vendar sta v resnici pojava, ki družbeno tkivo polnita z vsebino, *ergo*, sta *spiritus agens* civilizacije.

Skladno pa je tisto, kar je skupaj položeno in usklajeno, recimo kompozicija ali skladba. Glasbena kompozicija ali skladba je vsakršno glasbeno umetniško delo, denimo opera, simfonija ali pesem, ki je lahko instrumentalno, vokalno-instrumentalno ali vokalno. Njegova tipična lastnost je

harmonija, skladnost, ki predstavlja akordično oziroma vertikalno strukturo glasbene kompozicije. Simfonija dobesedno pomeni prijetno harmonijo, pa ne samo zato, ker izvira iz grške besede za konosanco, temveč zaradi njenega veličastnega učinka na naša čutila in onkraj.

Kar je skladno, je lepo in največ lepote in skladnosti najdemo v spontani naravi in šele potem v človeško ustvarjeni umetnosti, od kalejdoskopov do pejzažev in vsega vmes, znotraj in zunaj materialističnega. Že naše prelepo vesoljno bivališče deluje kot zaokrožen organizem ali na primer gozd, podzemno povezan z micelijem, podgobjem, ki skrbi, da je sleherno drevo povezano s celoto, vsi za enega, eden za vse. Dogaja se čudovita fotosinteza, fantastičen biokemijski proces, pri katerem rastline, alge, nekatere praživali in bakterije izrabljajo energijo sončne svetlobe za pridelavo hrane. Gre za proces pretvorbe elektromagnetnega valovanja, sončne energije v gostejše vibracije, v kemično energijo, ki je shranjena predvsem v obliki ogljikovih hidratov, kot so sladkorji. Človeško telo je še posebej dovršen organizem, ki nastaja sam od sebe, rase in se spreminja v mogočni družini skorajda petdesetih bilijonov celic. Organi se povezujejo v različne telesne sisteme, ki se vzajemno potrebujejo in vplivajo drug na drugega. Dihanje je denimo odvisno od srčno-žilnega sistema, ki s kisikom obogateno kri razporedi po telesu, z ogljikovim kisikom nasičeno pa jo pošilja v pljuča, da se prečisti. Za brezhibno delovanje in zdrave telesa morajo vse skupine organov delovati optimalno in usklajeno.

Ali je takšno spontano ali krmiljeno skladnost mogoče zagotoviti tudi človeški družbi, da bo vsakomur zagotovljeno dostojno življenje, ne glede na narodnost, raso, spol, jezik, vero, politično ali drugo prepričanje, gmotno stanje, rojstvo, izobrazbo, družbeni položaj, invalidnost ali katero koli drugo osebno okoliščino? Ali je pravično, da nekateri merijo svoje materialno bogastvo v milijonih in milijardah, drugi pa nimajo ničesar za pod zob? Mar je primerno, da je samostojni kulturni delavec, ki je v mnogočem zaslužen za slovensko državnost, potisnjen na rob bivanjskega prepada, čeprav je nadarjen pisatelj, pesnik, dramatik, kipar ...?

Kaj pa je *razvoj*? Preprosto povedano, gre za postopno spreminjanje česa, navadno v popolnejše, bolj dovršene oblike. Sodobni razvoj bi moral biti trajnosten, kar pomeni ohranjanje in izboljševanje razmer za življenje ljudi, pa tudi vitalnosti ter raznovrstnosti ekosistemov, ki zajemajo vsa živa bitja in celotno stvarstvo. Takšna razvojna usmeritev omogoča zadovoljevanje potreb sedanjih generacij ljudi na način, ki ne ogroža možnosti zadovoljevanja potreb prihodnjih generacij.

Ali ne bi bilo najbolje, da bi kulturna srenja kar sama kot civilna družba izvolila skupščino, ki bi odločala o tem, kaj se šteje za kulturno dediščino in umetnost, kdo je zares profesionalni ali ljubiteljski umetnik in kako naj se deli državna denarna pogača, ki bi morala biti občutno zajetnejša od sedanje? Kultura in umetnost ne bi smeli biti odvisni od vsakokratne politične garniture, ki najraje nagrajuje *naše* in kaznuje *njihove*, ampak bi morala biti v domeni kulturnikov oziroma umetnikov. Umetnost je mnogo več kot kuharska knjiga ali (pod)povprečna popevka; kar se tekoče prodaja, ni nujno kakovostno in presežno.

6.

Za epilog bom tvegala nekaj misli o "idealni" skupnosti, čeprav so se takšni modeli že svetlikali v književnosti, recimo Republika, Pala, Shangri-La in Mistična država.

Lepo bi bilo, da bi otroci do šestega ali sedmega leta večino časa preživeli v družbi staršev, matere in očeta ali istospolnega para, v kakršni koli že, da je le prežeta z ljubeznijo. To je najobčutljivejše obdobje, v katerem se rojevajo travme ali bodrila za prihodnost, temačnost ali svetloba, nevihte ali sonce. Noben vrtec ne more nadomestiti starševskega zavetja in nobena didaktična metoda ni boljša od sproščene igre in pospeševanja domišljije, kar je kljub vsesplošni digitalizaciji še vedno največja prednost in draž knjig.

Osnovna šola bi morala biti posvečena holistični vzgoji in izobraževanju, ki bi vključevala učenje podatkov, logično razmišljanje in doživljajsko pedagogiko, zlasti ponotranjenje morale, etike, svetovnega etosa, vrlin in vrednot, kot so sočutje, poštenost, pravičnost, sodelovanje, medsebojni odnosi s sošolci, učitelji, starši, babicami, dedki in sosedi, skrb, dolžnosti, strpno sporazumevanje in podobno. Duhovna rast bi vključevala jogo, meditacijo in druge tehnike, ki bi osnovnošolce navadile na preseganje samega sebe, medgeneracijsko solidarnost, umirjenost in vpetost v Enost. Bistvo vzgoje je učlovečevanje in šele potem vse ostalo. Pravilno humano vprašanje ni, kdo je najbolj nadarjen in kako naj ga spodbujamo, marveč kaj odlikuje slehernika in kako vpeti raznolike talente v simbiotično celotnost.

V srednji šoli in na univerzi je primeren čas za izpopolnjevanje znanja in veščin z določenih področij, pri čemer bi moral biti pouk interdisciplinaren in internacionalen, naravnan prirodno in globalno. Če bi bile vse šole takšne, bi bilo bržkone tudi v službah lažje in prijetneje, na najpomembnejše politične, gospodarske in kulturne funkcije pa bi počasi začeli prihajati krepostni ljudje.

V prevladujočih strankokratskih političnih demokracijah se želje in predlogi ljudstva praviloma precedijo skozi politične filtre, v katerih se ideološko obarvajo v rdeče, črno, zeleno, sivo, oranžno in mavrično, kar najbolj koristi političnem strankam in bistveno manj pobudnikom. Slabo oblast izberejo dobri ljudje, ki ne gredo na volitve. Če bi bili župani, občinski svetniki, poslanci in ministri neodvisni ter izvoljeni brez strankarskega posredništva, bi nemara v večji meri upoštevali voljo volivcev. Ker ljudje najboljše sodelujejo v manjših skupnostih, bi morali dognati takšen decentralizirani volilni sistem, ki bi dejansko uresničil ustavno določbo, da so poslanci predstavniki celotnega ljudstva (in ne svojih strank) in niso vezani na navodila (razen na voljo volivcev). Povolilno sodelovanje zveni razglašeno kot povojno povezovanje, namesto da bi strnili moči tukaj in zdaj za narodov blagor.

Politika je pregovorno umetnost mogočega, zato si lahko obetamo skladnejšega civilizacijskega in kulturnega razvoja takrat, ko bodo prebujeni ljudje postali politični odločevalci in si zares prizadevali za blaginjo vseh, ne glede na tajkune, lobije, smetarsko mafijo in preostale uničevalce civilizacije. Pohvalno se pojavlja ideja o skrbstveni demokraciji, ki bi bila utemeljena na svobodi in zavedanju soodvisnosti, skrbi in upoštevanju temeljnih načel družbene etike. To bi bila družba, v kateri bi bili odrasli mladim vzor, ne pa nadležno breme.

Ker verjamem v (ne)slutene duhovne razsežnost človeka, je korektno, da opozorim na žalostno dejstvo, da tudi v duhovni domeni mrgoli šarlatanov, sleparjev in tretjerazrednih "gurujev", katerih cilj ni pomoč ljudem, marveč zaslužek in lastna slava. Vse več je knjig, pamfletov, filmov, videov, podcastov, tečajev, konferenc, simpozijev, internetnih objav, spiritualnih sekt in podobnih manevrov za podrejanje privržencev in njihovo degradiranje v fanatike, kar je, milo rečeno, nevarno, saj včasih pripeljejo do hudih posledic, celo samomorov. Kako naj torej ločimo mojstra od vajenca, zdravilca od plenilca, pleve od zrna, strup od zdravila, dobro od slabega in resnico od laži?

Za začetek razmislimo, ali določena oseba oziroma njeni napotki škoduje(jo) ljudem, živalim, rastlinam in celotnemu stvarstvu. Če ne, je to že dobro znamenje, če pa komur koli celo duhovno pomaga(jo), čeravno zgolj kot placebo, je bržkone vredno preizkusa. Ampak prej ko slej bomo morali na duhovno pot zakoračiti samostojno, ker nam drugi lahko sicer podarijo ali prodajo čevlje, obleko in pohodne palice ter pokažejo pravo smer, hoditi pa mora vsak sam.

Reka modrosti je najčistejša pri izviru, zato jo pijmo tam, s prefinjenim občutkom in mirnimi požirki. Če izvira ne dosežemo ali je njegov slap

premočan, prosimo za pomoč mojstra, da nam pokaže pravo pot. Kajti v spodnjem toku je lahko voda že kalna in se onesnažena izliva v morje, ki jo zaenkrat še zmore prečistiti, a to ne več dolgo.

Duhovni človek je dih, duh in duša, duhovito plemeniti vse in življenje kozmično okuša. V zrelih letih dozori spoznanje o nesmiselnosti nesmislov, v katerih iščemo smisel, ker nas edinole Ljubezen osmišlja, če Bog ali Prasila dopusti, se utelesi v otrocih. Ljubiti, pomagati in ustvarjati pomeni Biti miren in srečen, sočutnega srca čutiti bitje in vsa osrečena nam bitja. Prepustimo se bivanju v sedanjosti in ga ne izsiljujmo s svojimi sebičnimi željami, ambicijami in drugimi Egovimi kapricami. Bodimo odprti za znamenja na tem prečudovitem romanju, saj te markacije kažejo v tisto smer, ki nam je namenjena. Ne poistovetimo se s svojeglavimi in večinoma negativnimi mislimi, telesom, stvarmi, uspehi, porazi, soljudmi in vsem zunanjim, ker to nismo mi, naš pristni Jaz, duša, Atman, zavest ali tisto žlahtno, božje v nas. Ta vse to pozorno opazuje in nas z Bogom in kozmično celoto skozi ljubezen povezuje. Ujetost v preteklost nas razkrajaja, zato grde spomine ozavestimo kot zdravilne, lepe pa okušajmo kot slastno poživilo sedanjosti.

Ko postanemo tisto, kar res smo, mnogo ljudi okoli nas ne prenese več tega, kar so, zato postanejo neprijazni, nezaupljivi ali celo agresivni. Toda ne obupajmo, trpljenje je nujno za duhovno zorenje, za nameček pa se tu in tam ozrimo na uvodna citata, da moder človek nosi svoje bogastvo vedno s seboj in grebe vase, zato je navkljub zunanjim pritiskom duhoven, miren, svoboden, ljubeč, sočuten, pošten, pravičen, prijazen, zaljubljen v življenje in srečen.